

Antti Immonen

Ekologian monta sfääriä

Félix Guattari, *Kolme ekologiaa* (Les trois écologies, 1989). Suom. Anna Helle, Mikko Jakonen & Eetu Viren. Tutkijaliitto, Helsinki 2008. 82 s.

”Vuonna 1989 julkaistu *Kolme ekologiaa* on ehkä paras yksittäinen johdatus Félix Guattarin ajatteluun.”

Innostuin mainoslauseesta, koska en ollut koskaan perehtynyt Guattariin muutamaa sivua enempiä. Kirjan takakannessa kiitetään lähtöongelma: ”[T]ietokapitalismi on laajentanut ekologisen kriisin käsittämään myös yhteiskunnallisen ja mentaalisen ympäristömme.” Eipä voi muuta kuin nyökytellä.

Ainakin lyhytensä puolesta *Kolme ekologiaa* on sopiva johdannoksi, vaikkakin olen tottunut yleensä siihen, että jos jonkun filosofin kirjoitus on omintakeista ja vaikeaselkoista, johdatukset hänen ajatteluunsa hoidellaan enemmänkin selväkielisesti. Kansantajuudesta kun Guattaria itseään ei voi ylistää.

Mutta kirjan ajatukset ovat kiinnostavia, kunhan jaksaa käänellä niitä ja haeskella hieman taustainfoa. Guattarin painotukset ovat sinänsä

tärkeitä: pelkkä fyysisten jätteidemme siivoilu ei ole mistään kotoisin. Se ei ratkaise ekologista kriisiä, ei poista sen syntysyitä eikä paranna tilaamme. Kaikki palautuu viime kädessä kehämäisesti takaisin kysymykseen siitä, mitä tavoittelemme. Näin, kuten Guattari peräänkuuluttaa, luontoa ei voikaan erottaa kulttuurista tai ajattelusta.

Guattari tarjoaa lääkkeeksi niin fyysisen kuin mentaalisenkin ympäristön rikkautta. Nykymeno köyhdyttää yhtäläisesti näitä eri olemassaolon alueita, ja siinä missä voimme tunnistaa sukupuuttoon kuolevat tiikerit ja sammakot, meidän tulisi tunnistaa myös tuhokehityksestä kärsivät mentaaliset organismit, käsitteet, halut, tunteet ja mielentilat.

Mikäli ymmärrän hänen muotoilunsa oikein, ”tietokapitalismi”, kapitalismin vallitseva, mentaalisia pääomia hyödyntävä nykymuoto, vahingoittaa ja köyhdyttää subjektiviteettia, joka vuorostaan on suuri syy ympäristöongelmiin. Tähän on-

gelmatiikkaan on Guattarin mukaan hahmoteltava uudenlaista lähestymistapaa, ja hän käyttää siinä apukeinonaan, kuten jo kirjan nimikin kertoo, ekologia-termiä.

Maailmankatsomus vai tieteenala

Kun luonnontutkija Ilkka Hanski ja kumppanit sanoivat muutama vuosi sitten julkaisemassaan *Ekologiassa*, että ”ekologia-sanaa käytetään häkellyttävän monimuotoisesti”, he olisivat voineet saman tien osoittaa sormella paitsi ympäristönsuojelijoita, myös Guattaria (ja tämän lainailemaa Gregory Batesonia). Näiden ”mentaalisisessa ekologiassa” kun on häivytetty Hanskin ja kumppaneiden ajatus siitä, että ekologia olisi pelkästään ”eliöiden levinneisyyteen ja runsauteen vaikuttavia tekijöitä tutkiva luonnontiede” ja että ekologian tehtävänä olisi ”selittää ja ennustaa luonnonvaraisten eliölajien suhde ympäristöönsä”.

Ja tähän on aivan pakko siteerata Hanskia ja kumppaneita vielä lisää: ”[M]ääritellään ekologia millä tavalla hyvänsä, tutkijan on aina muistettava lähestymistapansa rajoitukset: ekologi tutkii luontoa, ei sen enempää eikä vähempää. Ekologia tieteenä ei ole maailmankatsomus, vaikka ekologiasanaa käytetäänkin nykyään hyvin usein maailmankatsomuksellisissa yhteydessä [...] Oikean ekologin ei pidä hätkähtää vaan pitäytyä tynesti pääasiassa, ekologiassa.”¹

Jos yksinkertaistan Guattarin sanoman äärimmilleen, hän tuntuu sanovan jotain täsmälleen päinvastaista: meillä on väärä käsitys ekologiasta ja ympäristöongelmista, ja vain laajentamalla käsitystämme niistä pystymme vastaamaan meitä kohtaaviin haasteisiin.

Ekologian lisäksi Guattari puhuu myös ”ekosofiasta”. On vaikea kuvitella, ettei hän olisi tietoinen Arne Næssin ekosofia-muotoiluista (joita tämä esitti jo 1970-luvun alkupuolella), mutta missään vaiheessa hän ei kuitenkaan Næssia mainitse. Jos Næss tarkoittaaakin ekosofialla muun muassa ”ekologisen harmonian tai tasapainon filosofiaa”², Guattari linjaa ekosofian ”eettis-poliittiseksi artikulaatioksi”.

Sekä Næss että Guattari ovat olleet kiinnostuneita systeemiteoriasta. Næss kuitenkin erottaa teoriassa luonnolliset systeemit inhimillisistä, Guattari puolestaan näkee ekosofian mahdollisuutena, joka pyrkii yhdistämään erilaiset systeemityypit myös teoriassa.

Guattarille ekosofia vaikuttaisi olevan yhteenkietoutuneiden kulttuuristen, mentaalisten ja ympäristön ekologioiden tutkimista. Näistä hän erottaa kolme ”ekorekisteriä” (joita hän toisaalla nimittää vain ”otsikoiksi”): ympäristörekisterin, yhteiskunnallisten suhteiden rekisterin ja inhimillisen suhteiden rekisterin.

Puhetta ekosofiaan olennaisesti kytkeytyvästä ”intensiteettiologiasta” tai ”ekologiikasta”, joka on avaintekijä eri systeemityyppien välisen dynamiikan ymmärtämisessä, en pelkäästään tämän kirjan perusteella edes väitä tajuavani, vaan se epäilemättä vaatisi parempaa perehtymistä

Guattarin ajatteluun ja käsitteistöön, erityisesti tämän Deleuzen kanssa kehrittelemään skitsoanalyysiin. Intensiteettiologiikkaa koskeva luonnehdinta (sivuilla 38–39) kun on melko esoteerista tekstiä.

Mieli, maailma ja talous

Guattari muistaa korrektisti selventää *ekon* etymologiaa sen kantasanalla *oikos*, joka tarkoittaa kotia, kotoisaa, asuttua, luonnollista ympäristöä. Sen alkumerkitykseen myös usein liitettyä ”kotitaloutta”, jota monesti ympäristöfilosofisessa keskustelussa ruoditaan, hän ei kuitenkaan sen merkityksiin lue. ”Kotitalouden” sivuuttaminen on outoa, koska käsite selventäisi pykälän verran Guattarin ajatuksia.

Toisaalta hän on saattanut jättää talous-aspektin myös tietoisesti pois välttääkseen virhetulkinnat, jotka saattaisivat liittää mentaalisen ekologian hänen kritisoiemiinsa kapitalismin uudismuotoihin. Mutta mitä ekologinen systeemi, joka ei ainakin metaforisesti toimisi taloudellisin lainalaisuuksin, voisi tarkoittaa, onkin jo oudompi kysymys.

Toteamus, jonka mukaan ”kaikkina aikoina ’luonto’ on ollut sodassa elämää vastaan” on melko hämähä, tai itse asiassa käsittämätön, koska ”luonnon” merkitys jää lukijalle väkisinkin epäselväksi. Mikä on se luonto, joka sotii elämää vastaan? Eikö luonto elä? Ovatko luonto ja elämä kaksi erillistä asiaa?

Yhtä monimielinen ”luonto” on Guattarin toteamuksessa, ettei ”[t]ulevaisuudessa ole enää kyse vain luonnon puolustamisesta, vaan hyökäyksestä[...]”. Vaikuttaakin yksinkertaisesti siltä, että vaikka Guattari vaatii, että ekosofiassa mentaalinen ja fyysikaalinen ajatellaan yhdeksi kokonaisuudeksi, tässä hän kuitenkin luopuu vaatimuksestaan ja puhuu ”luonnosta” varsin arkisella ja retorisisella tavalla jonakin ihmisestä erillisenä tapahtumaympäristönä.

Guattarin idea kolmesta ekologiasta juontuu Gregory Batesonin kirjoituksista ”ajatusten ekologiasta”. Batesonhan on tunnettu juuri aiheita käsittelevistä kirjoituksistaan, etenkin

Steps to an Ecology of Mind -teoksesta, joka on leimautunut melkein pä kulttiklassikoksi. Batesonia ja Guattaria yhdistää myös kiinnostus skitsofreniaan, jota he ovat teoretoineet omilla tahoillaan urauurtavalla tavalla.

Suomentajat ovat selvästi perehtyneet työhönsä ja aiheeseensa. Muutamia toimituksellisia pikkuseikkoja olisi voitu vielä ottaa huomioon – kuten että viitteistä olisi voitu ehkä mainita myös alkuteokset, ei vain ranskankielisiä editioita.

Kolme ekologiaa on suppeudestaan ja osittain siitä johtuvasta hämäryydestään huolimatta ansiokas siksi, että se avaa uusia näkökulmia ihmisen tilaan: kirjan ydinkäsitteelle ’mentaalinen ekologia’ ja ekologian kolmijaolle ympäristö-, yhteiskunta- ja mentaaliseen ekologiaan soisi mieluusti elintilaa filosofis-poliittisissa keskusteluissa. *Kolme ekologiaa* on myös merkittävä nykyisen talousjärjestelmän (jota Guattari nimittää ”yhdentyneeksi maailmanlaajuiseksi kapitalismiksi”) vastainen kannanotto, vaikkei se ensi alkuun käykään siitä kovin selvästi esiin.

Sisäsiittoisuudesta kirja muutenkin hieman kärsii. Vaikka en kannatakaan kirjallista tylsyyttä ja mentaalisten organismiemme monimuotoisuuden kuihduttamista, ajatuksilta ja muilta tuotoksilta voisi kuitenkin toivoa, että ellei niiden ajan saatossa haluta jäävän elämään johonkin sosiaalisesti suljettuun territorioon kuin dodojen Mauritiukselle – sillä tuskin kirjoittajakaan toivoo ideoidensa ja käsitteidensä jämähtävän vain jonkin filosofisen spesialistikulttuurin alalajiksi – niillä olisi hyödyllistä olla yleisempää adaptatiivisuutta.

Tämänkin pystyisin toki sanomaan yleiskielisemmin.

Viitteet & kirjallisuus

- 1 Ilkka Hanski et al, *Ekologia*, WSOY, Porvoo 1998 s. 13, 17 & 21.
- 2 Arne Naess, Pinnallinen ja syvälinen, pitkän aikavälin ekologialiike. Suom. Marjo Rauhala-Hayes. Teoksessa Markku Oksanen & Marjo Rauhala-Hayes (toim.), *Ympäristöfilosofia*. Gaudeamus, Helsinki 1999 s. 142.